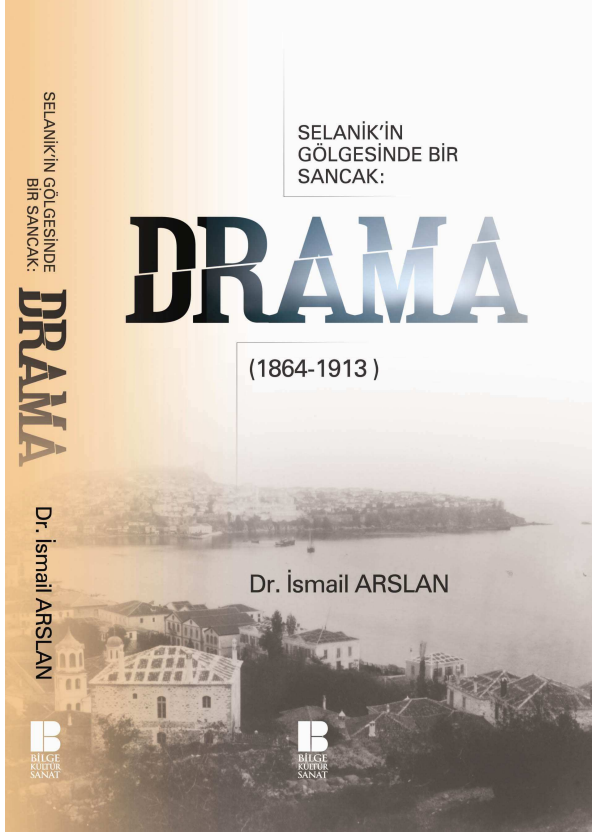

ARSLAN, İsmail (2010). *Selanik'in Gölgesinde Bir Sancak: Drama (1864-1913)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 384 sayfa.

Mucize ÜNLÜ*

İsmail Arslan'ın *SELANİK'İN GÖLGESİNDE BİR SANCAK: DRAMA (1864-1913)* adlı, 384 sayfadan oluşan kitabı Eylül 2010'da Bilge Kültür Sanat tarafından basılmıştır. Kitap, giriş ve beş bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında (s.19-46) yazar öncelikle Osmanlı modernleşmesi üzerinde durarak bu konudaki literatürün bir değerlendirmesini yapmıştır. Bu çerçevede Osmanlı modernleşmesi üzerine yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaların bir kritiği yapıldıktan sonra eserde Osmanlı modernleşmesi olgusunun bir değişim süreci olarak ele alındığı belirtilmiştir. Müteakiben niçin Drama Sancağı'nın ele alındığı açıklanmıştır. Burada XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rumeli'nin en büyük şehri olan Selanik'in Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme yönünde yapılan reformların

laboratuvar şehirlerinden biri olduğu vurgulandıktan sonra Selanik'e göre daha farklı bir yapı arz eden Drama sancağında sosyo-ekonomik değişimin niteliğini tespit etme isteğinin yazarı bu çalışmaya sevk ettiği ifade edilmiştir. Nitekim Selanik sınırları içerisinde bulunan sancak, Kavala gibi küçük bir liman şehrine sahip olmakla birlikte Selanik'in art bölgesinde ve daha iç kesimlerde yer almaktadır ve Selanik'e göre daha homojen bir nüfus yapısına sahiptir.

Birinci bölümde (s. 47-111) Balkanların tarihsel coğrafyası ve yol ağı hakkında bilgilerle giriş yapıldıktan sonra eserin asıl konusu olan Drama Sancağı ele alınmıştır. Burada Drama ve Kavala kazaları ağırlıklı olmak üzere sancağın coğrafi ve idari yapısı, şehirlerin genel görünümü ve bu görünümün parçası olan surlar, liman ve çeşitli dinî ve kültürel yapılar anlatılmıştır. Bölümün son kısmında ise cemaatler hakkında bilgi verilerek sancağın demografik yapısı değerlendirilmiştir. Yazar bu bölümde öncelikle 1383'te Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra 1864'e kadar kaza statüsünü koruyan Drama'nın gelişiminde Roma dönemi tarihî ticaret yolu Via Egnatia'nın yakınında bulunmasının etkili olduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim Rumeli'deki idari teşkilatlanmada bölgenin askerî ya da ekonomik durumuna göre yollar da etkili

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

olmuştur. Bu çerçevede sancak merkezi olması hasebiyle önemi haiz olan Drama kazasının yanı sıra iç bölgelerdeki kentleri denize bağlayan bir liman şehri olan Kavala'nın tarihî gelişimi dikkat çekmektedir. XVI. yüzyıl ortalarından itibaren Makedonya ve Trakya bölgelerinin tarım ürünlerinin dışarıya gönderildiği bir liman konumuna gelen Kavala, XIX. yüzyıl sonunda Doğu Akdeniz tütün ticaretinin de önemli bir limanı durumundadır. Selanik vilayetinin nüfus açısından en homojen sancağı olan Drama'da cemaatlerin ayrı ayrı ele alındığı bu bölümde nüfus yapısındaki değişimin gerekçeleri de açıklanmıştır. Buna göre Yunanistan kurulduktan sonra Hıristiyanların Yunanistan'a göç etmeleri, 1850'lerden itibaren bölgeye Müslüman göçlerinin gerçekleşmesi ve XIX. yüzyıl sonlarına doğru genellikle ekonomik kaygılarla Amerika kıtasına yapılan göçler nüfus yapısını etkilemiştir.

Toplumsal yaşama ayrılan İkinci bölümde (s. 113-179) Osmanlı şehirlerindeki toplumsal hayata kısaca değinildikten sonra bir önceki bölümde cemaatler üzerinden açıklanan demografik yapı genişletilerek ele alınmıştır. Bu çerçevede 1831 yılından başlayarak 1907-1908 yıllarına kadar çeşitli tarihlere ait nüfus rakamları tablolarla açıklanmıştır. Balkanlardaki şehirleşme ve iç göçün odak noktasını Rumeli'nin en büyük şehri olan Selanik'in oluşturduğunu belirten yazar, sancak nüfusundaki dalgalanmaya dair bir önceki bölümde tespit ettiği gerekçelere ek olarak 1870'lerden itibaren meydana çıkan politik gelişmeler ve demiryolu ağını gösterir. Nitekim Selanik-Dedeoğlu demiryolu hattının Drama'dan geçmesi sancağı önemli bir istasyon noktası haline getirmiş, bölge seyyahların ve tüccarların uğrak yeri olmuştur. Bu bölümün sancakta gündelik yaşamının anlatıldığı kısmında ise halkın yaşamını güçleştiren salgın hastalıklar, yangınlar, doğal afetler ve içme suyu sorunu ele alınmış, bu sorunların sebepleri analiz edilerek merkezî hükümet ve mahallî idarelerin bu sorunlara yaklaşımı tespit edilmiştir. Bölümün son kısmında değişimin sembolleri olarak okullar, bankalar, kahvehaneler, oteller ve iktidarın sembollerinden biri olarak anlam kazanan saat kulesi ele alınmıştır. Bunlara şehirlerin değişim ve dönüşümüne katkıda bulunan yapılar olarak dikkat çekilmektedir. Nitekim bu yapılar Tanzimat'la başlayan Osmanlı şehirlerini modernleştirme çalışmalarının somut örnekleridir.

Yazar üçüncü bölümü (s.181-232) yerel yönetim ve modernleşme konularına ayırmıştır. Burada Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle Tanzimat'tan sonra yerel yönetimler ve bu yöndeki değişime değinildikten sonra Drama sancağında yerel yönetim anlayışındaki farklılaşma anlatılmıştır. Bu çerçevede özellikle liman şehri olan Kavala ile iç bölgedeki Drama şehrinin gelişim trendi ele alınmış ve söz konusu gelişimde rolü olan etkenler tespit edilmiştir. Bu bölümde ayrıca şehircilik, belediye hizmetleri, hükümet konakları ve hapishaneler ele alınarak yerel yönetimlerdeki mekansal değişime de dikkat çekilmiştir ki bu yapılar aynı zamanda padişahın gücünü doğrudan yansıtan simgelerdir.

Dördüncü bölümde (s.233-296) Ticaret ve Değişim konusu yer alır. Yazar burada öncelikle XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda ticareti ele alır ve demiryolu ve denizyolu ulaşımları ile bu konudaki değişimi anlatır. Daha sonra özellikle Kavala limanından muhtelif tarihlerde yapılan ithalat ve ihracat tablolarla anlatılarak sancağın ticarî potansiyeli ortaya konmuştur. Öyle ki Kavala yerli ve yabancı tüccarların ikamet ettiği, ticarî kuruluşların ve temsilcilerinin bulunduğu önemli bir Akdeniz sahil kasabasıdır. Kavala limanı, hinterlandında yetiştirilen tütün, pamuk ve tahıllar için bir antrepo durumundadır ve iç bölgelerdeki şehirlerin dünya ticaret ağına bağlandığı çıkış kapısıdır. Özellikle İngiliz konsolos raporlarının

kullanıldığı bu bölümde yazar gittikçe gelişen ticaret ve ihracatın Drama'da tüketim alışkanlıkları ve gündelik yaşamın değişimine etkisini tespit etmiş ve değişimde konsoloslukların rolüne dikkat çekmiştir. Değişim Selanik'e göre Drama sancağında daha mütevazı olduğu gibi Drama sancağı içinde de iç bölgelerdeki şehirlerde kıyıdaki şehirlere göre daha yavaş olmuştur.

Tarımsal Üretim ve Köylüler ana başlığı altındaki beşinci ve son bölüme ise XIX. yüzyılda Balkanlarda tarımsal üretim ve köylüler anlatılarak giriş yapılır. Ardından sancağın en önemli ihraç ürünleri olan tütün ve pamuk ekseninde Drama'nın tarımsal üretim potansiyeli ve tarımsal üretimi artırmak için alınan önlemler değerlendirilir. XIX. yüzyılın son çeyreğinde Drama'da geçim kaynağı hala tarımsal üretimdir. Bölgedeki ürün çeşitliliği, elverişli iklim şartları ve sancağın Avrupa pazarlarına yakınlığı bunda etkili olmuştur. Burada yazar özellikle tütünün bölgenin refah seviyesinin artmasına ve modernleşmeye katkı sağladığını vurgulamıştır. Ayrıca pazar yerleri ve panayirlara yer vererek yerel ticaretin gelişmesi ve şehirleşmedeki rollerine de vurgu yapmıştır. Bu bölümde son olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda çiftlikler ve büyük çiftliklerle ilgili yorumlar hatırlatılarak Drama'daki çiftlikler, toprağın işleniş tarzı ve tarımsal üretimin problemleri değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak bakıldığında yazar XIX. yüzyılın ikinci yarısında Drama sancağını konu ettiği bu eserde Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyılda idarî, sosyal, hukukî ve ekonomik alanlarda gerçekleşen değişimin Drama sancağındaki yansımalarını özgün bir şekilde ve zengin bir bibliyografya ile geniş bir perspektiften değerlendirerek yerel tarih çalışmalarına büyük bir katkı sağlamıştır. Balkan Tarihi çalışmaları içinde önemli bir yer edinecek olan eserde konu ile ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin yanı sıra İngiltere Milli Arşivi, Makedonya Tarih Arşivi ve Kavala Genel Arşivi'ndeki kayıtlardan istifade edilmesi ve seyyahların gözlemlerine yer verilmesi konuyu farklı boyutlarıyla değerlendirme imkânı sağlamıştır. Çalışmanın sosyal tarih araştırmaları açısından büyük önem arz eden saha araştırmasıyla desteklenmesinin yöreyi anlama ve eseri kurgulama noktasında faydalı olduğu gözlemlenmiştir. Eserin özellikle sosyal ve ekonomik konular ile şehir tarihi çalışacak olan araştırmalar için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.